

УДК 1(109)

Я. А. Соболевський
кандидат філософських наук,
асистент кафедри історії філософії
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ ПУРИТАНСЬКОГО РЕВІВАЛІЗМУ ДЖОНАТАНА ЕДВАРДСА

Постановка проблеми. Дослідники ранньої американської філософії переважно звертають увагу на релігійний аспект пуританської філософії Джонатана Едвардса (*Jonathan Edwards*, 1703–1758 pp.), проповідника, суспільно-політичного діяча й освітянина Великого пробудження (*Great Awakening*). Проте поза увагою залишаються філософські погляди мислителя щодо проблеми свободи волі людини, можливості морального вчинку в умовах детермінізму. У сфері онтології Дж. Едвардса цікавлять питання часу та простору, проблема «Ніщо» та «Буття», які потребують ретельного дослідження для розбудови цілісної історико-філософської картини.

Мета статті полягає у спробі здійснення історико-філософської реконструкції філософських поглядів Джонатана Едвардса, американського проповідника, філософа, богослова, який вважається одним із найвпливовіших мислителів доби Великого пробудження, і одним з найшановніших релігійних лідерів. Його погляди лягли в основу витоків філософської думки Сполучених Штатів Америки (далі – США), а самі ідеї мислителя вважаються взірцем пуританської філософської думки та багато в чому визначили релігійне й інтелектуальне середовище тогочасного суспільства [1, с. 350]. Володіючи талантом аргументації та виразною переконливістю, Дж. Едвардс вплинув на розвиток як теоретичної, так і практичної складової частини філософського вчення, а його інтелектуальна прозорливість, на думку деяких дослідників (дослідження з ранньої американської філософії Микити Покровського – Я. С.), випередила свій час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження релігійних поглядів Дж. Едвардса крізь призму філософського знання з метою реконструкції основних ідей здійснювались М. Покровським в праці «Рання американська філософія. Пуританізм», 1989 р. На думку М. Покровського, пуританський філософ Дж. Едвардс незалежно від Дж. Берклі прийшов до ідеї, що «існувати – бути сприйманим» (*esse est percipi*) [2, с. 215]. У 2004 р. Едуард П'янзін опублікував статтю, присвячену поглядам Дж. Едвардса, «Витоки професійної філософської думки у США: погляди Джонатана Едвардса». Закордонні дослідники філософської спадщини мислителя мають тривалу традицію дослідження пуританської філософії, яка на межі ХХ – ХХІ ст. дістала нового поштовху. У 1963 р. відомий історик американської філософії Перрі Міллер (*Perry Miller*) опублікував працю «Джонатан Едвардс» («*Jonathan Edwards*», 1963 р.), присвячену дослідженню життєпису та філософії мислителя. Ця класична робота відновила інтерес до постаті філософа. Досить поширеною є практика посилатися на корпус робіт Дж. Едвардса за редакцією Харольда Сімонсона (*Harold P. Simonson*) «Джонатан Едвардс: Теолог серця» («*Jonathan Edwards: Theologian of the Heart*. Wipf and Stock Publishers», 1974 р.). Також варто згадати такі праці: «Краса і чуттєвість думки Джонатана Едвардса: нарис з естетики та теологічної етики» («*Beauty and Sensibility in the Thought of Jonathan Edwards: An Essay in Aesthetics and Theological Ethics*», 1989 р.) Роланда Андре Делатре (*Roland Andr Delattre*); «Моральна думка Джонатана Едвардса та її британський контекст» («*Jonathan Edwards's Moral Thought and Its British Context*», 1981 р.) Нормана Фієрінга (*Norman Fiering*); «Джонатан Едвардс та американський досвід», («*Jonathan Edwards and the American Experience*», 1988 р.) Натана Хатча та Гаррі Стаута (*Nathan Hatch and Harry O. Stout*); «Філософська теологія Джонатана Едвардса» («*The Philosophical Theology of Jonathan Edwards*», 1988 р.) Санг Хен Лі (*Sang Hyun Lee*); «Філософія історії Джонатана Едвардса: Відродження світу

в епоху Просвітництва» («*Jonathan Edwards's Philosophy of History: The Reenchantment of the World in the Age of Enlightenment*», 2003 р.) Авіху Закаї (*Avihu Zakai*).

Виклад основного матеріалу. Етичні погляди Дж. Едвардса визначаються ревівалістськими (від англ. *revival* – «відродження») – Я. С.) ідеями протестантизму, зосередженими навколо особливого значення етичних норм, піднесеного емоційного релігійного переживання, відродження старих пуританських звичаїв. За ціле століття історії про перших пуритан у Новому Світі перетворилися в душі пасеїзму на давно забуті світлі ідеали. Пуританська етика перших поселенців визнавалася взірцем, до якого необхідно повернутися. Ідеї кальвінізму, що лежать в основі пуританізму, за століття застаріли, на думку поселенців, але Дж. Едвардс обрав шлях не на оновлення, а на повернення старих цінностей. Так, на відміну від теократичних ідей Дж. Вінтропа, філософа цікавило пуританство не як джерело влади чи регулятор соціуму, але як особлива чиста етика й аксіологія.

Мислитель критикував армініанську доктрину свободи волі людини, наголошуючи на провіденціалізмі та єдиній волі – волі Бога. Бог має вселяти в людей страх і тривогу. Жак, який він викликає в серцях грішників, має пробудити в них каяття та смирення. Найвідомішу свою проповідь «Грішники в руках розгніваного Бога» мислитель прочитав перед віруючими 1741 р. в Енфілді (*Enfield, Connecticut*), і, за згадками сучасників, його слова не на жарт налякали слухачів. На місці прочитання проповіді встановлено пам'ятник, що свідчить про історичне та культурне значення цієї події. Стан екзальтації вважався проявом особливого божественного впливу, але мислитель не бачав у ньому присутності Святого Духа. Послідовники філософа іменували себе «новим світлом» на протигагу «старому світлу», у своєрідному діалозі між ними Дж. Едвардс займав, радше, посередню позицію, наголошуючи на необхідності духовних реформ, але відстоюючи ідеї тривалого благочестивого життя, а не раптового екзальтаційного піднесення. Теорія пізнання Дж. Едвардса сформувалася під впливом французьких гугенотів, сенсуалізму Дж. Лока та фізики І. Ньютона. Від перших філософ запозичив ідею можливості пізнання світу як особливого втілення Божого замислу. Процес пізнання, на його думку, починається з чуттєвого сприйняття, через це, наслідуючи Дж. Лока, мислитель вважає, що людина не здатна помислити те, чого не було у сприйнятті. Його проповідь дотепер залишається зразком проповіді часів Великого пробудження, і досі є предметом дослідження, а втім, досить не чисельною є кількість досліджень філософського змісту ідей видатного мислителя.

У своїй книзі «Джонатан Едвардс: Життя» («*Jonathan Edwards: A Life*») Джордж Марсен (*George M. Marsden*) описує перші кроки філософського сходження молодого мислителя. Він зазначає, що 1716 р. в 13 років Дж. Едвардс вступив до Єльського коледжу, де ознайомився з роботами Джона Лока (*John Locke*, 1632–1704 pp.), які визначили коло його інтересів. У коледжі він почав робити нариси до книг під назвами «Розум» («*The Mind*»), «Природничі науки» («*Natural Science*») та ін., які стали основою філософської діяльності мислителя [8, р. 66]. Дж. Едвардс добре відомий своїми численними книгами: «Плоди благодійності» («*Charity and its Fruits*», 1749 р.), «Свобода волі» («*An Inquiry into the Modern Prevailing Notions of the Freedom of the Will which is Supposed to be Essential to Moral Agency, Virtue and Vice, Reward and Punishment, Praise and Blame or simply The Freedom of the Will*», 1754 р.), «Первородний

гріх» (“Original Sin”, 1758 p.), «Кінець, заради якого Бог створив світ» (“A Dissertation Concerning the End for Which God Created the World”, 1765 p.), та багатьма іншими. Його зацікавленість природничими науками вимагала узгодження в поглядах щодо природи та Бога, оскільки більшість інтелектуалів того часу, які цікавилися науками, тяжіли до деїзму. Дж. Едвардс намагався побачити в Богові не лише творця та відстороненого спостерігача, але й активного діяча, який творить світ і керує своєю волею.

На відміну від свого наставника Семюеля Джонсона (*Samuel Johnson*, 1696–1772 pp.), Дж. Едвардс вивчав філософію Дж. Лока. На сторінках праці «Свобода волі» Дж. Едвардс намагається розкрити власні погляди на проблему свободи волі. Водночас він демонструє неправильне розуміння «волі» своїми сучасниками. Так, звертаючись до творчості філософа Дж. Лока, у першій главі він пише про розуміння волі англійським філософом та вказує на певні неточності в його поглядах: «Містер Лок стверджує: «Воля (*will*) цілком відрізняється від бажання (*desire*)». Аналізуючи природу волі, філософ зазначає: «Я не думаю, що воля й бажання означають те саме: воля, як мені здається, має більш загальне значення, що охоплює речі, які присутні, або відсутні. Бажання стосується чогось відсутнього <...> Але я не думаю, що воля й бажання – поняття такі вже різні, що існують ситуації, коли вони реально йдуть одне одному всупереч» [5, p. 3]. По-друге, пише Дж. Едвардс: «Воля й бажання не можуть суперечити одне одному», адже: «воля може не узгоджуватися з волею, так само, як бажання з бажанням, стосовно різних речей. Як в прикладі, який наводить містер Лок, людина може, з якихось міркувань, бажати вдатися до переконань і водночас бажати, щоб вони не подіяли; проте ніхто й ніколи не скаже, що бажання може суперечити самому собі» [5, с. 3]. Аналізуючи роботи Дж. Лока, американський філософ намагається надати дефініцію поняття волі, водночас досліджує поняття необхідності, неможливості, неспроможності тощо, виокремлюючи метафізичну та філософську необхідність, яка нічим не відрізняється, на думку мислителя, від достовірності. До того ж його цікавить різниця між природною та моральною необхідністю, поняття свободи й моральної діяльності. Досліджуючи моральну діяльність, Дж. Едвардс доходить висновку, що Бог наперед знає про воління моральних діячів. По-перше, якби це було не так, Бог би залежав від воління людини, та не був би суверенним, по-друге, Бог у Святому Письмі передбачав моральну поведінку людей, наприклад, рішення фараона в Книзі Вихід 3:19: «Я знаю, що єгипетський цар не дасть вам піти, як не буде змушений рукою сильною», що свідчить про несумісність людського воління з усвідомленістю Бога, навіть більше, порушує нове питання про можливість етичного вчинку в умовах детермінізму. Для доказу останнього положення філософ звертає свою увагу на свободу волі Бога, який доводить власними діями сумісність необхідності з моральною діяльністю. У висновках «Свободи волі» Дж. Едвардс стверджує: «Бог планомірно впорядковує свою власну поведінку та пов’язані з нею наслідки, а також необхідно планує та впорядковує й усі речі» [5, с. 3].

У найвідомішій проповіді «Грішники в руках розгніваного Бога» (“Sinners in the Hands of an Angry God”), яку Дж. Едвардс проголосив 1741 р., ідейним центром стало висловлювання зі Святого Письма: «У свій час підсковзнетесь нога їхня <...>» (Другозаконня 32:35), яке Бог погрозило адресував невіруючим ізраїльтянам, які безтурботно жили в його милості. Аргументація своїх поглядів Дж. Едвардс починає з висновків, поступово переходячи до аргументів. Основна ідея проповіді – нагадати людям про крихкість буття та про приреченість, яка панує над кожним. Людська воля нівельована перед волею Бога, і лише власними силами людина ніяк не може вплинути на власну долю. Про людей Дж. Едвардс пише, що ті: «вже приречені на пекло» [7, с. 6], тому що Божий закон є мірилом праведності, яке Бог закрив між собою і людством. Кожна людина, яка не навернулася в істинну віру, є людиною гріховної природи, тому справедливості Божа проявляється у вирокі на смерть. На думку

мислителя, добрі вчинки не визначають сутнісні риси людини, адже її сутність визначена гріхопадінням Адама, тому існування не впливає на сутність людини. Власними силами людина не здатна врятуватися від Страшного Суду, навіть якщо вона буде чинити виключно добро. «Будучи впевненими у своїх силах і мудрості, своїми помислами люди вводять самих себе в оману; вони не вірять ні в що, окрім тіні» [7, с. 10]. Бог, на думку філософа, завдячуючи своїй суверенній волі, створив цей світ, навіть більше, світ існує в кожну мить, завдячуючи його втручанням. Такі погляди на існування світу відмінні від поглядів, які панували в Просвітництві, паралельно з Великим пробудженням. Просвітники, наприклад, Бенджамін Франклін, переважно тяжіли до деїзму, де Бог, створивши світ, полишає його на власне існування. У поглядах на природу тварин Дж. Едвардс заочно погоджувався із британським філософом Дж. Локом, який критикував погляди французького філософа Р. Декарта. Так само, як Дж. Лок, Дж. Едвардс вважав, що тварини здатні відчувати, і, з морального погляду, неправильно завдавати їм страждання: «О, прекрасний світ тварин! Він також був створений для людей, щоб разом із ними служити Богу. І вони не по своїй волі служать іншим цілям, стогнучи, коли ними зловживаємо і змушуємо їх робити те, що не властиво їхній природі та призначенню» [7, с. 13].

У книзі, присвяченій дослідженню релігійного життя в «ранній Америці», «Американський Бог» (“American God”, 2002 p.) дослідник Марк Нолл описав історію християнської теології в Америці від часів Джонатана Едвардса до президентства Авраама Лінкольна. Він переконливо зображує Дж. Едвардса більше філософом, ніж проповідником, водночас зазначає, що «об’єднуючим центром теології Едвардса була слава Бога, описана як діюче, гармонійне, таке, що вічно розкривається, джерело абсолютно досконалого Буття, наділене вищою красою та любов’ю» [9, с. 23]. Стосовно найвідомішої проповіді, яка стала взірцем ранньої американської літератури, він пише, що проповідь ця дещо затьмарює «витонченість і вишуканість його філософії» та його роздумів про Бога, суспільство, чесноти та красу. Такої ж думки про філософську спадщину дотримується й дослідник історії філософії та релігії Чарльз Таліаферро (*Charles Taliaferro*), який у своїй фундаментальній роботі «Доказ і віра: філософія та релігія з XVII ст. до наших днів» (“Evidence and Faith: Philosophy and Religion Since the Seventeenth Century”, 2005 p.) пише, що Едвардс «у філософському плані помітний своїм запереченням свободи дії, <...> концепція свободи людини віддаляється від поняття суверенності Бога. В етиці підхід Едвардса до розуміння чесноти подібний підходу Генрі Мора. Він старанно вивчав і Г. Мора, і Дж. Локка, але коли підійшов до розуміння Божественного ставлення до світу, то став на бік Дж. Берклі» [3, с. 185]. У запропонованій Ч. Таліаферро для аналізу філософської спадщини Дж. Едвардса роботі «Наукові та філософські праці» (“Scientific and Philosophical Writings”, 1980 p.), укладеній Волесом Андерсоном (*Wallace E. Anderson*), знаходимо тексти мислителя виключно філософського характеру, які демонструють неабияку наукову обізнаність. Наприклад, Дж. Едвардс порушує одвічне питання теорії пізнання щодо співвідношення об’єктивного світу та свідомості, яке інколи звучить приблизно так: чи мозок існує у світі, чи світ існує у мозку? Американський філософ пише: «Коли ми говоримо, що світ, тобто матеріальний універсум, не існує ніде, окрім як в розумі, ми досягаємо такої міри суворості й абстракції, що зобов’язані бути надзвичайно уважними, щоби не збитися і не втратити себе в неправильному уявленні. Це здається неможливим, оскільки означало б, що весь світ поміщений у вузьких межах декількох дюймів простору, у невеликих ідеях, які перебувають у мозку; що являло б собою протиріччя» [4, с. 353]. Намагаючись розв’язати таке протиріччя, філософ пропонує поглянути на світ, людське тіло і сам мозок виключно як на ідеї: «Отже, речі справді знаходяться на своїх місцях, бо те, що ми маємо на увазі, коли так говоримо, є тільки те, що цей модус нашої ідеї місця також перебуває в такій ідеї. Тому не варто розу-

міти нас у сенсі заперечення того, що речі знаходяться там, де здається нам, що вони знаходяться; адже прийняті нами принципи за ретельного розгляду зовсім не мають на увазі такого висновку». Аналізуючи такий підхід до розв'язання проблеми співвідношення об'єктивного та суб'єктивного, Дж. Едвардс застерігає, що такий принцип не варто розуміти як такий, що нівелює натуральну філософію, або науку про причини. Природа або принцип змін, які спостерігаються в речах, підпорядковуються раціональним принципам, а отже, дослідження речей натуральною філософією розкриває «пропорційність Божественної дії». Логічний зв'язок речей і процесів пояснюється раціональним впливом Божественної сили. Отже, філософ обережно робить висновок, що не важливо, вважати світ «тільки уявним у нашому розумінні, чи ні», важливо, що і світ, і думки керуються одним принципом.

У збірці робіт філософа, яку упорядники назвали «Нотатки із природничої науки» (“Notes on Natural Science”), розміщено два есе, котрі містять безцінний філософський матеріал для історико-філософського дослідження поглядів Дж. Едвардса. У першому есе «Про упередження уяви» (“Of Prejudices of Imagination”) Дж. Едвардс виступає проти можливості досягнення істини лише шляхом чуттєвого сприйняття: «З усіх упереджень жодне так не бореться з натуральною філософією, і проти неї переважає, більше ніж уявлення» [4, с. 221]. Відбувається через те, що судження породжуються уявленням. Від народження людина переживає постійні акти чуттєвого сприйняття, а кінцевим підсумком такого процесу є те, що «людина може робити лише те, що здатна сприйняти відчуттями, визначати мірило можливого та неможливого» і немає нічого меншого ніж те, що можуть бачити очі, і швидшого чи повільнішого за те, що можна уявити [4, с. 221]. Отже, люди перетворюють власні сприйняття на мірило реальності. Дж. Едвардс стверджує, що є освічені люди, які через переоцінку чуттєвості радше повернуться до Птолемеєвої теорії, тому що «її легше уявити».

Характерним прикладом онтологічних поглядів мислителя стало есе «Про буття» (“Of Being”), яке він починає з розгляду проблеми «Ніщо» (“Nothing”). Абсолютне «Ніщо» традиційно турбує уми філософів, сам Дж. Едвардс вважає таку проблему «найбільшим із протиріч і сукупністю всіх протиріч взагалі», тому що абсолютно неможливо помислити «Ніщо», оскільки мислення завжди про щось: «все, що розуміється як Ніщо, є завжди Чимось, як будь-яка річ, про яку можна помислити <...>». Розвиваючи поняття «Ніщо», філософ надає йому дефініцію: «Стан, в якому немає ні тіла, ні духу, ні простору, ні порожнечі, ні заповненого простору, ні кінцевого простору, ні навіть математичної точки, ні верху, ні низу, ні півночі, ні півдня <...>» [7, с. 222, 224]. Помислити «Ніщо» видається неможливим. Спростовуючи один пасаж за іншим, філософ дійшов висновку, який повертає хід думки до центрального поняття онтології та гносеології мислителя – до Бога. Буття та «Ніщо» протилежні. Буття нескінченне, необхідне та вічне, усі такі ознаки притаманні лише «Простору» (“Space”), який неможливо уявити таким, що не існує. Звідси він робить фундаментальний висновок: “Space is God”. Бог є простором, Бог є буттям, Бог є свідомістю, про що пише філософ, використовуючи логічну аргументацію. Якщо уявити собі інший Всесвіт на такій великій відстані, де не існує свідомості, то чи можемо ми стверджувати, що він існує? Отже, робить висновок філософ, бути означає бути сприймаємим, і світ існує завдяки тому, що Бог його сприймає.

Висновки. Філософські погляди Дж. Едвардса визначає етика, богослов'я, натуральна філософія. Стосовно свободи волі Дж. Едвардс стверджує, що людина може вільно обирати те, що є добром або злом, але все, що ними здається, базується на притаманній людині схильності, яку визначив Бог. Отже, свобода волі пов'язана з необхідністю, можливість етичного вчинку в умовах детермінізму доводиться абсолютно необхідним Богом, який є носієм етичного. Запропонована Дж. Едвардсом картина світу схожа з

картиною Дж. Берклі, оскільки на перше місце виводиться індивідуальний суб'єкт і його свідомість, існує суттєва різниця між душею людини та Богом, сам світ існує завдяки сприйняттю Бога.

Література

1. Коренева М. Джонатан Едвардс. История литературы США / М. Коренева. – Т. 1. – М. : Наследие, 1997. – С. 350–384.
2. Покровский Н. Ранняя американская философия. Пуританизм : [учеб. пособие для гуманитар. фак. ун-тов.] – М. : Высшая школа, 1989. – 246 с.
3. Талиаферро Ч. Доказательство и вера : философия и религия с XVII в. до наших дней. – М. : Языки славянской культуры : Знак, 2014. – 584 с.
4. Benjamin Franklin and Jonathan Edwards. Selections from their Writings / Ed. by Carl Van Doren. – New York : Scribner, 1920. – 420 p.
5. Edwards J. Freedom of the Will / J. Edwards. – Courier Corporation, 2012. – 260 p.
6. Edwards J. Scientific and Philosophical Writings / Ed. by W. Anderson. – New Heaven : Yale University Press, 1980. – 353 p.
7. Edwards J. Sinners in the Hands of an Angry God. A Sermon Preached at Enfield, July 8th 1741 / J. Edwards. – Boston : Printed and Sold by S. Kneeland and T. Green. in Queen-Street over against the Prison, 1741. – 31 p.
8. Marsden M. George. Jonathan Edwards : A Life / M. George Marsden. – Yale : Yale University Press, 2003. – 615 p.
9. Noll A. Mark. American God / Noll A. Mark. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 640 p.
10. Simonson P. Harold. Jonathan Edwards: Theologian of the Heart / P. Harold Simonson. – Eugen : Wipf and Stock Publishers, 2009. – 180 p.

Анотація

Соболевський Я. А. Філософський зміст пуританського ревівалізму Джонатана Едвардса. – Стаття.

У статті здійснюється історико-філософський аналіз основних поглядів видатного американського мислителя XVIII ст. Джонатана Едвардса, досліджуються тексти проповідей і листи філософа. Розкриваються основні аспекти метафізичного вчення, присвяченого проблемам детермінізму, ідеалізму, існуванню Бога і процесу творення й кінцевої мети світу. Досліджується теорія цінностей, етичні й естетичні погляди, філософія історії. Аналізується роль серця та розуму в теорії пізнання. Розкриваються особливості критики мислителя армініанської доктрини свободи волі людини, центральним поняттям пуританського світогляду постає провіденціалізм і необхідність єдиної волі – волі Бога. У статті досліджується вплив європейської філософії на формування історії американської філософської думки, прослідковується вплив британського емпіризму, фізики та логіки на релігійний пуританський світогляд, а також його зв'язки з американським Просвітництвом.

Ключові слова: американська філософія, Джонатан Едвардс, ревівалізм, Велике пробудження, Бог, воля.

Аннотация

Соболевский Я. А. Философский смысл пуританского ревивализма Джонатана Эдвардса. – Статья.

В статье осуществляется историко-философский анализ основных взглядов выдающегося американского мыслителя XVIII в. Джонатана Эдвардса, исследуются тексты проповедей и письма философа. Раскрываются основные аспекты метафизического учения, посвященного проблемам детерминизма, идеализма, существованию Бога и процесса сотворения мира и его конечной цели. Исследуется теория ценностей, этические и эстетические взгляды, философия истории. Анализируется роль сердца и ума в теории познания. Раскрываются особенности критики мыслителя арминианской доктрины свободы воли человека, центральным понятием пуританского мировоззрения является провиденциализм и необходимость единой воли – воли Бога. В статье исследуется влияние европейской философии на формирование истории американской философской мысли, прослеживается влия-

ние британского эмпиризма, физики и логики на религиозное пуританское мировоззрение, а также его связи с американским Просвещением.

Ключевые слова: американская философия, Джонатан Эдвардс, ревивализм, Великое пробуждение, Бог, воля.

Summary

Sobolevsky Ya. A. Philosophical meaning of the puritanical revivalism of Jonathan Edwards. – Article.

The article deals with the historical and philosophical analysis of the main views of the outstanding American thinker of the 18th century – Jonathan Edwards. The texts of the sermons and letters of the philosopher are examined. The main aspects of the metaphysical doctrine dedicated to the problems of de-

terminism, idealism, the existence of God and the process of creating World and its ultimate goal are revealed. The ideas of theory of values, ethical and aesthetic views are explored. The role of the heart and mind in the theory of cognition is analyzed. The features of the Arminian doctrine of free will are revealed, Providentialism and the will of the almighty God are studied as central concepts of the Puritan worldview. The article explores the influence of European philosophy on the formation of the history of American philosophical thought, traces the influence of British empiricism, physics and logic on the religious Puritan worldview, as well as its links with the American Enlightenment.

Key words: American philosophy, Jonathan Edwards, revivalism, Great Awakening, God, will.